

Waterspuwers met Tom Poes en Wammes Waggel

MATH BERKERS

Achteraf kun je alleen verbaasd zijn dat niet veel eerder een gemeente- of kerkbestuur op het idee gekomen is: een lift in de kerktoeren die bezoekers in een mum van tijd naar de bovenste verdieping brengt. Misschien dat dit idee hier en daar wel eens geopperd is, maar in Arnhem is het ook daadwerkelijk uitgevoerd: in de Eusebiustoren. En niet zomaar een lift: de schacht is van glas en biedt de bezoekers een blik op het inwendige van de toren. De lift is een onderdeel van de ingrijpende opknapbeurt die de Eusebiustoren heeft ondergaan.

Drie jaar is er aan gewerkt. In september 1994 wordt de Eusebiustoren feestelijk heropend. De restauratie en de inrichting van de toren hebben dan in totaal ruim 18 miljoen gulden gekost. De datum september 1994, vijftig jaar na de Slag om Arnhem, is natuurlijk niet toevallig. De feestelijke heropening van de toren, bij uitstek symbool van de Slag om Arnhem, is onderdeel van de vijfde herdenking van de Slag.

De Grote- of Eusebiuskerk is een geheel in steen overwelfde driebeukige kruisbasiliek. De stijl is laatgotisch met een sterk Nederrijns karakter. Met de bouw van de kerk en haar toren werd in 1452 begonnen. De toren werd pas in 1650 voltooid.

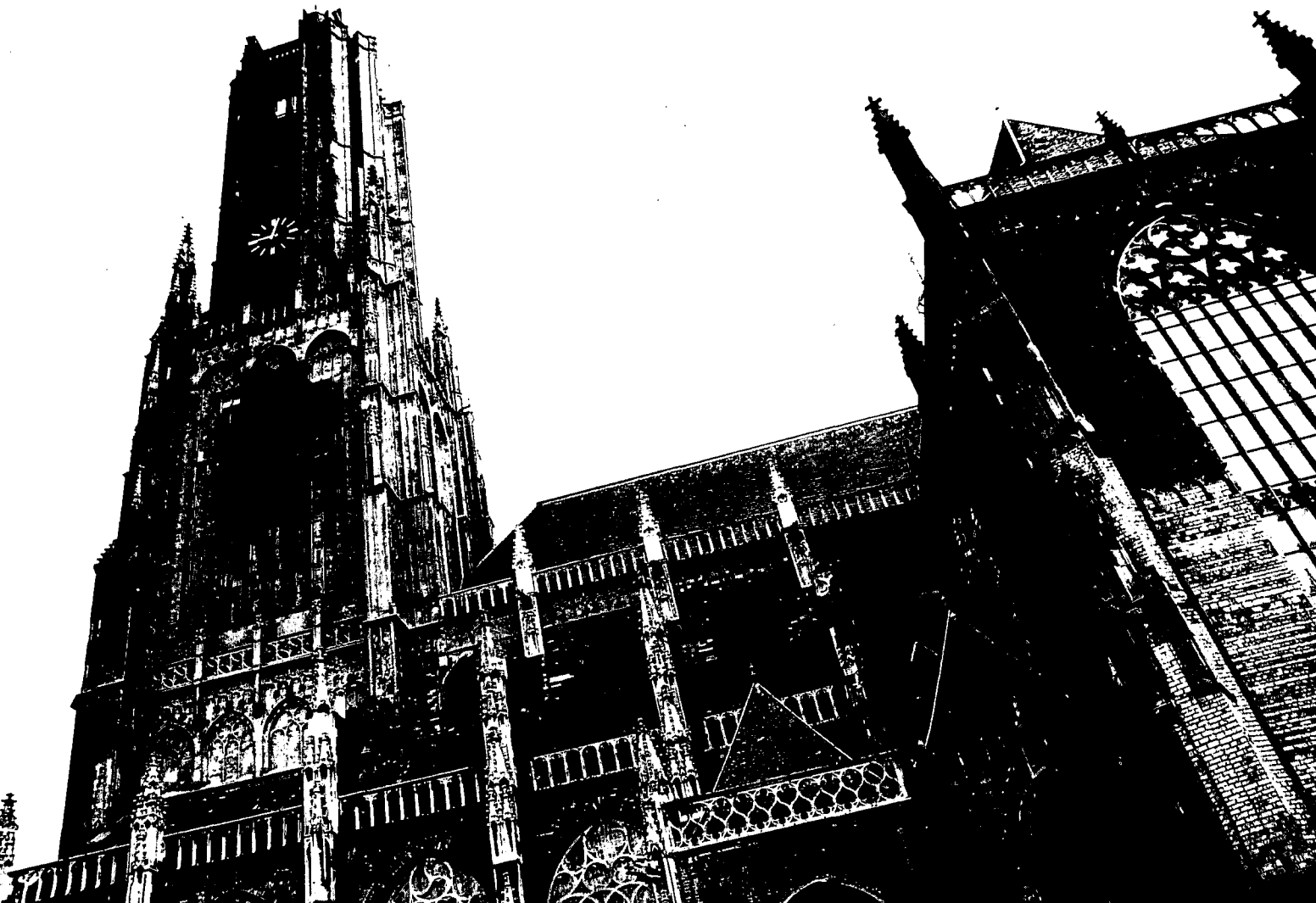
Slag om Arnhem

Bij de Slag om Arnhem werd een groot deel van de binnenstad van

Arnhem verwoest. Ook de kerk en de toren hadden zwaar te lijden onder het oorlogsgeweld: kerk en toren brandden uit en de toren stortte later gedeeltelijk in.

Meteen na de oorlog werden de kerk en het eerste stuk van de toren in oude stijl herbouwd. Met de rest van de toren had het gemeentebestuur andere plannen: de toren moest naar een modern ontwerp herbouwd worden. Een prijsvraag werd uitgeschreven. Het winnende en ook uitgevoerde ontwerp, een 'eigentijdse invulling van de neo-gotiek', is van de architect *Th. J. Verlaan* uit Zwolle. *Woudenberg* te Ameide voerde het werk uit. Bij de herbouw is gebruikt gemaakt

De gerestaureerde Eusebiustoren.

van een restauratieplan uit 1895 van de Arnhemse architect *J. Boerboom*, een leerling van *P.J.H. Cuypers*. In navolging van Cuypers wordt het gotisch karakter van de toren benadrukt: de vier hoeken van het onderstuk worden bekroond door hoge gotische pinakels.

De verticale geleding van de gotiek wordt voortgezet in de door Verlaan ontworpen lantaarn. Geënt op de gotiek zijn ook de keperbogen die de plaats van het carillon aangeven. Maar verder ademt de lantaarn toch vooral de sfeer uit van de jaren vijftig en zestig waaruit het ontwerp stamt en waarin de toren gebouwd is. Vooral het beeldhouwwerk van *Henk Vreeling* is curieus.

Ds.Foekes als dwerg

Halverwege de lantaarn bevinden zich 28 waterspuwers met de beeldhouwde hoofden van onder andere *Maarten Toonder's Tom Poes* en *Wammes Waggel* en *Disney's de Grote Boze Wolf*, *Pluto* en *Sneeuwvitje*. Vreemd vind ik niet dat hierover toendertijd een grote rel in Arnhem ontstaan is, maar vreemd is vooral dat dit pas maanden later gebeurde, toen de stripfiguren al lang aangebracht waren. De architect en de beeldhouwer konden blijkbaar ongestoord hun gang gaan. Dominee *Foekes*, predikant van de Eusebius, was furieus toen hij de beelden ontdekte. Dit had hij niet moeten doen, zijn

beeltenis doet ook dienst als waterspuwer. Op 68 meter hoogte hangt hij, als een van de zeven dwergen.

Vijftig jaar na het gereedkomen van de toren bleek een omvangrijke restauratie noodzakelijk: de tufsteen waarmee de toren bekleed is, was aangetast. Constateren dat een restauratie onontkoombaar is, is niet zo moeilijk, maar zo'n ingrijpende restauratie financieren is een ander verhaal. Op initiatief van het gemeentebestuur werd de Stichting Eusebius Arnhem opgericht. De Stichting is er van begin af aan van uitgegaan dat de Eusebius sluitend geëxploiteerd moest kunnen worden.

Beleidsmedewerker monumentenzorg *J. Wessels* formuleert het als volgt: 'De maatschappelijke functie van de Eusebius moest verbeterd worden. Verder heeft de binnenstad dringend behoefte aan een toeristische trekpleister. Nagenoeg alle toeristische attracties bevinden zich aan de rand van Arnhem: Burgers Zoo, het Nederlands Openluchtmuseum en de Hoge Veluwe. Deze attracties trekken de toeristen eerder van de stad af, dan naar de stad toe. Hierdoor gaat een belangrijke bron van inkomsten voor het plaatselijke bedrijfsleven verloren. De binnenstad heeft dringend behoefte aan een trekpleister van allure.'

Nu, dit laatste is, dankzij de steun van de Arnhemse bevolking en het

bedrijfsleven en de toezeggingen van de verschillende overheden, meer dan gelukt.

Recepties en diners

In het onderstuk van de toren zijn twee grote ontvangstzalen ingericht die beide verhuurd gaan worden voor recepties en diners.

De panoramalift voert de bezoekers straks in korte tijd naar de belvédère op 73 meter hoogte. De lift gaat dwars door het carillon heen. Hiervoor moest de opstelling van het carillon gewijzigd worden.

Grootste klokkenspel van West-Europa

Tegelijkertijd werd het carillon met 4 nieuwe klokken uitgebreid tot 53 klokken. Hiermee is het Eusebiuscarillon het grootste klokkenspel van West-Europa. In de belvédère wordt een expositie ingericht over de Slag om Arnhem. Vanaf hier is het hele vroegere slagveld te overzien: van Oosterbeek tot Nijmegen.

Vijftig jaar na de Slag om Arnhem komt de Eusebiustoren voor de tweede keer gereed. Een monument is gereed en Arnhem is een toeristische trekpleister rijker.

Math Berkers is geograaf en medewerker van Heemschut

Friesland

Taalmonumenten

1 Zo groot als het Baijmer vont.

Betekenis: heel groot.

Een uitdrukking die iedere Fries wel eens gebruikt, als hij op uitzonderlijke afmetingen wil wijzen luidt:

'So great as de Baeyumer fonte' Dit doopvont had in de fantasie reusachtige vormen gekregen nadat zij tussen 1570 en 1580 i.v.m. roerige tijden onder de grond was begraven. In 1668 werd het vont opnieuw opgegraven 'om dat dear veel van werd gesegt'. Dit merkwaardige vont is een kubus van rode zandsteen met een dekplaat van witte zandsteen. In de dekplaat bevindt zich een ronde opening, kennelijk om er een doopschaal in te plaatsen. Het vont dateert uit de dertiende eeuw en staat thans in het portaal van het kerkje te Baijum. Het is voorzien van het volgende vers:

*'Dit is Baiommer viondt
Die vergeeten lagh inde grondt
Is 1668 wederom op gerecht.
Omdat daer veel van wert gesegt
Godt wil ons landt en dorp bevirien
Voo bij geloof en afgoderien.'*

2 Als de Hollanders zich op Kenau beroemen, dan verheffen de Friezen zich op Bauck.

Net zoals de dappere vrouw *Kenau Simons Hasselaar* in het beleg van Haarlem (1572/73) tegen de Spanjaard vocht, verdedigde *Bauck Poppema* bij het Friese Berlikum in 1496, bij afwezigheid van haar man *Doeke Hemmema* haar stins tegen de Vetkoopers. Daardoor ontstond de Friese zegswijze: 'as de Hollanders fen Kenau blaze, dan roppe de Freizen fen Bauck'. (als de Hollanders zich op Kenau beroemen, dan verheffen de Friezen zich op Bauck). Aan It Skil bij de kruising ten oosten van het dorp Berlikum vinden wij nog de poort van Hemmema-State waar deze strijd plaats vond. In de verbouwde poort thans een cafetaria gevestigd. Deze d'Aumalepoort is het enige overblijfsel van de in 1781 gesloopte Hemmema-State. Hij heeft een halsgevel uit de 18de eeuw. In 1923 is de toren verbouwd en enigzins hersteld.

Girbe Buist, werkzaam bij de Culturele Raad Overijssel